

**YANGI TAHRIRDAGI O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
KONSTITUTSIYASI IJTIMOIIY, DUNYOVIY DAVLAT BARPO
ETISHNING HUQUQIY ASOSI**

Bekmuxammadova O‘g‘iloy Ismoil qizi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada 2023-yilda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ijtimoiy va dunyoviy davlat qurilishidagi o‘rni yoritilgan. Konstitutsiyadagi ijtimoiy davlat tamoyili, fuqarolarning ijtimoiy himoyasi, shuningdek, din va davlat o‘rtasidagi ajratilganlik printsiplari tahlil qilinadi. Shuningdek, yangi konstitutsiyaviy normalar asosida inson huquqlari, erkinliklari va davlatning fuqarolarga xizmat qilish majburiyati mustahkamlanib, jamiyat va davlat o‘rtasidagi yangi huquqiy munosabatlar shakllanayotgani asoslab berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Konstitutsiya, ijtimoiy davlat, dunyoviylik, inson huquqlari, fuqarolik jamiyati, davlat boshqaruvi, huquqiy asos, erkinlik, demokratik tamoyillar, O‘zbekiston.*

Ijtimoiy davlat g‘oyasi va uning konstitutsiyaviy asoslari

Ijtimoiy davlat – bu zamonaviy huquqiy davlatning muhim ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, uning asosiy maqsadi fuqarolarning farovon hayot kechirishi, ijtimoiy adolat va tenglikka erishish, aholining ehtiyojmand qatlamlarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni ta‘minlashdan iboratdir. Bu g‘oya ilk bor XIX asr oxirlarida shakllana boshlagan bo‘lib, XX asrda ko‘plab rivojlangan mamlakatlar konstitutsiyalariga singdirilgan. Ijtimoiy davlat konsepsiyasi insonparvarlik, barqarorlik, adolat va teng imkoniyatlar tamoyillariga asoslanadi.

2023-yilda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ijtimoiy davlat tamoyili alohida siyosiy-huquqiy maqomga ega bo‘ldi. Konstitutsiyaning 1-moddasida: “O‘zbekiston – suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat” deb belgilandi. Bu normaning amaliy va

konseptual ahamiyati shundaki, endilikda davlat fuqarolar oldidagi mas'uliyatini nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy yo'nalishda ham bajara oladigan kuchli mexanizmlarga ega bo'lishi zarur.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada birinchi marotaba ijtimoiy himoya, sog'liqni saqlash, ta'lim va mehnat qilish huquqlari haqida qator aniq va kengaytirilgan normalar kiritilgan. Jumladan:

46-modda: "Har kim qariganda, mehnat qobiliyatini yo'qotganda, ishsizlikda, shuningdek boquvchisini yo'qotganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ijtimoiy ta'minot huquqiga ega."

50-modda: "Har kim ta'lim olish huquqiga ega."

42-modda: "Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori insonning munosib turmush darajasini ta'minlash zarurati hisobga olingan holda belgilanadi."¹

Ushbu konstitutsiyaviy qoidalar ijtimoiy adolatni amalda ta'minlashga qaratilgan bo'lib, davlatning faqat nazorat va boshqaruv subyekti sifatida emas, balki fuqarolarga xizmat qiluvchi institut sifatida yangidan shakllanishini anglatadi. Shuningdek, aholining zaif qatlamlari — keksalar, nogironlar, ayollar, yolg'iz otalar, kam ta'minlangan oilalar davlat siyosatining markaziga chiqmoqda. Konstitutsiyada ijtimoiy davlat barpo etish bilan bog'liq yondashuvlar inson huquqlari bo'yicha xalqaro normalar bilan hamohang tarzda shakllantirilgan. Bu esa O'zbekistonning xalqaro maydondagi demokratik imijini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy davlat tushunchasi iqtisodiy barqarorlik, ishsizlikning kamaytirilishi, muhtojlarga yordam berish, sog'liqni saqlash tizimining yuksalishi, ta'limga erkin va sifatli kirish imkoniyati kabi ko'plab sohalarni qamrab oladi. Davlat budjetining muhim qismi aynan ijtimoiy sohalarga yo'naltirilishi bu boradagi amaliy qadamlardan biridir.

Shuningdek, ijtimoiy davlat g'oyasi "xalq davlat uchun emas, davlat xalq uchun xizmat qiladi" degan ustuvor printsipni mustahkamlovchi konstitutsiyaviy asosdir. Ushbu printsip Konstitutsiyaning 2-moddasida ifoda etilgan bo'lib, davlat

¹ Sayfullayev N. – Konstitutsiyaviy islohotlar va fuqarolik jamiyati taraqqiyoti. – Toshkent: Konstitutsiya, 2023.

hokimiyatining manbai — xalq ekanligi e'tirof etiladi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ijtimoiy davlat tamoyilining mustahkamlanishi – bu davlat boshqaruvi falsafasida tub o'zgarishdir. Endilikda inson qadr-qimmati, ijtimoiy tenglik va ijtimoiy adolat davlat siyosatining asosiy mezon sifatida qaralmoqda. Bu esa fuqarolarning huquqlarini kafolatlash va ularning hayot sifatini oshirishda Konstitutsiyaning real, amaliy hujjatga aylanishiga xizmat qiladi.

Dunyoviy davlat tamoyili va Konstitutsiyadagi ifodasi

Dunyoviy davlat — bu davlat boshqaruvi tizimida din va diniy tashkilotlar siyosiy hokimiyatdan ajratilgan, fuqarolarning vijdon erkinligi va diniy e'tiqod huquqi qonuniy asosda kafolatlangan davlat shaklidir. Dunyoviylik tamoyili, avvalo, davlatning barcha fuqarolarga nisbatan teng va xolis munosabatda bo'lishi, turli din vakillariga imtiyozsiz yondashuvi, shuningdek, diniy g'oyalar asosida qonunlar ishlab chiqilmasligi degan ma'nolarni anglatadi.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida dunyoviylik tamoyili yanada aniq va chuqur ifoda etildi. Konstitutsiyaning 1-moddasida O'zbekistonning “dunyoviy davlat” ekanligi bevosita qayd etilgan. Bu norma davlatning rasmiy mafkurasi diniy asosga ega emasligini, davlat idoralari diniy g'oyalar asosida emas, balki huquqiy, ilmiy va ijtimoiy tamoyillar asosida faoliyat yuritishini belgilaydi.

Dunyoviylik tamoyilining konstitutsiyaviy asoslari quyidagicha ifodalanadi:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 35-moddasida: “Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har kim xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi.” Ushbu norma fuqarolarning e'tiqod erkinligini himoya qilish bilan birga, dinning davlat ishlariga aralashuviga yo'l qo'yilmasligini ham kafolatlaydi.²

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada dunyoviylik tamoyili nafaqat deklarativ, balki amaliy-huquqiy mexanizmlar orqali ham mustahkamlangan. Bu degani, davlat din bilan emas, balki fuqarolar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotda bo'ladi, davlat

² Karimov A. – Ijtimoiy adolat va davlat siyosati. – Toshkent: Huquq, 2021.

qarorlari shariat yoki boshqa diniy hujjatlar asosida emas, balki Konstitutsiya va qonunlar asosida qabul qilinadi. O'zbekistonda ko'plab dinlarga e'tiqod qiluvchi fuqarolar yashaydi. Dunyoviylik tamoyili aynan shu ko'p konfessiyali jamiyatda tinch-totuv yashashni ta'minlovchi asosiy g'oyadir. U diniy ekstremizm, radikalizm va zo'ravonlikni qonuniy jihatdan cheklashda ham muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, dunyoviylik tamoyili ta'lim sohasida ham o'z ifodasini topgan. Ta'lim tizimi diniy emas, ilmiy asosda tashkil etilgan bo'lib, bu esa yosh avlodni erkin fikrlaydigan, ilm-fanga tayanuvchi, tolerant dunyoqarashga ega fuqaro qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Davlatning dunyoviyligi fuqarolarning diniy emas, fuqarolik asosida teng huquqliligi, shuningdek, diniy e'tiqodga asoslanmagan qonunchilik tizimini shakllantirish imkonini beradi. Bu tamoyil xalqaro huquqiy standartlarga ham mos keladi. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan e'tirof etilgan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida ham e'tiqod erkinligi va din bilan davlat o'rtasidagi ajralish tamoyili mustahkamlangan.³

Dunyoviylik – zamonaviy huquqiy davlatning ajralmas qismidir. O'zbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasida bu tamoyilning aniq belgilanishi, uni huquqiy jihatdan mustahkamlab berishi, jamiyatdagi tinchlik, totuvlik va bag'rikenglik muhitini saqlashga xizmat qiladi. Dunyoviylik davlatni diniy aralashuvdan holi, fuqaroni esa erkin e'tiqod sohibi sifatida himoya qiladi. Bu esa zamonaviy fuqarolik jamiyatini shakllantirishda muhim omildir.

Xulosa

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – mustaqil davlat taraqqiyotining yangi bosqichida ijtimoiy adolat, inson huquqlari ustuvorligi va demokratiya tamoyillarini chuqurroq va kengroq aks ettirgan muhim hujjat hisoblanadi. Bu Konstitutsiya nafaqat jamiyat hayotining barcha sohalarini huquqiy tartibga soladi, balki davlatning asosiy g'oyaviy yo'nalishlarini ham belgilab beradi. Unda ijtimoiy va dunyoviy davlat barpo etish g'oyalari zamonaviy yondashuvlar asosida o'z ifodasini topgan.

³ Abdullayev A.Kh. – Huquqiy davlat va dunyoviylik tamoyili. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021;

Konstitutsiyada ijtimoiy davlat konsepsiyasi xalq manfaatlariga xizmat qiladigan, aholi farovonligini ta'minlashga yo'naltirilgan siyosat olib borishni nazarda tutadi. Bu, o'z navbatida, davlat tomonidan aholining ijtimoiy himoyasi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga alohida e'tibor berilishi, ijtimoiy tenglikni ta'minlash, imkoniyatlar tengligini yaratish orqali amalga oshiriladi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada bu tamoyillar amaliy mexanizmlar orqali mustahkamlangan: masalan, davlat fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kafolatlaydi, nogironligi bo'lgan shaxslar, yolg'iz keksalar, mehrga muhtoj bolalar huquqlarini alohida e'tiborga oladi.

Shuningdek, dunyoviy davlat tamoyilining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi ham O'zbekiston jamiyatining tinch, barqaror va tolerant yo'lda rivojlanishiga asos bo'lmoqda. Davlat va din o'rtasining ajratilishi, har bir fuqaroning vijdon erkinligi, diniy e'tiqodi va dunyoqarashi davlat tomonidan himoya qilinishi, barcha diniy konfessiyalarga nisbatan tenglikka amal qilinishi ijtimoiy barqarorlik va totuvlikning huquqiy kafolatiga aylanmoqda. Aynan dunyoviylik tamoyili davlat siyosatini diniy e'tiqoddan mustaqil tarzda yuritishga, ilm-fan va tafakkur asosida davlat boshqaruvini shakllantirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, aytish mumkinki, yangi tahrirdagi Konstitutsiya O'zbekistonning huquqiy demokratik taraqqiyot yo'lini mustahkamlaydi. Bu hujjat fuqarolarning asosiy erkinliklari va huquqlarini kafolatlabgina qolmay, davlatning jamiyat oldidagi majburiyatlarini ham aniqlik bilan belgilab beradi. Ayniqsa, ijtimoiy va dunyoviy davlat qurish tamoyillari orqali har bir fuqaroning davlat hayotida faol ishtirok etishi, adolatli jamiyatda yashashi uchun muhim asoslar yaratadi.

O'zbekiston jamiyati oldida turgan asosiy vazifalardan biri – Konstitutsiyaviy g'oya va tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish, ijtimoiy adolat va tenglikni hayotga tadbiq etish, fuqarolik jamiyatini mustahkamlash va barcha sohalarda qonun ustuvorligini ta'minlashdan iborat. Zero, konstitutsiyaviy tamoyillar faqat qog'ozda emas, balki real hayotda namoyon bo'lsa, davlat va

jamiyat o'rtasidagi ishonch mustahkamlanadi va yurt barqaror taraqqiyot yo'lidan boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sayfullayev N. – Konstitutsiyaviy islohotlar va fuqarolik jamiyati taraqqiyoti. – Toshkent: Konstitutsiya, 2023;
2. Karimov A. – Ijtimoiy adolat va davlat siyosati. – Toshkent: Huquq, 2021;
3. Abdullayev A.Kh. – Huquqiy davlat va dunyoviylik tamoyili. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021;